

CSUKÓDÓ ZSILIPEK (VIII.)
FÉNYKÉPEZKEDÉSRE SORAKOZÁS

BORDÁS GYÖZŐ

Apám bejelentette: József-napra nagy névnap ünnepséget szervez, olyat, mint egykoron, azokban a régi boldog időkben, amelyekre jó ideje csak nosztalgiával gondoltunk vissza. Én is emlékeztem arra, hogy ilyenkor hatalmas ünneplő sereg gyűlt össze, röpködtek a névnap köszöntők, s másnap is csengett a fülem a sok „glückliches Namenstag”-tól, meg a rigmusoktól, amelyekből különösen Bachman Zsiga, a biciklistabajnok volt kifogyhatatlan, mintha csak gyűjtötte volna őket hosszú túrái során. Az ünneplő tömeg ilyenkor újlaki Chardonney-t fogyasztott. Ez volt apám kedvenc bora, amit mindig újév után készítettett be, merthogy a bornak akkor volt a legkedvezőbb az ára. Régen mindig háromszáz literes hordó állt a pincénkben, s nem kis csodálatomra apám most is előhozta ezeket, mosta és kénezte, mint a borosgazdák szüret előtt. Jócskán szétszikkadtak az elmúlt néhány háborús és azt követő szegény esztendőben, soknak a pántját is teljesen megette a rozsdá. Honnan is van rávalónk, hogy ezt újból megtöltsük, villant át az agyamon.

– De akkor leszünk vagy hatvanan – csapta össze tenyerét anyám kétségbeesetten. – És ki fog főzni meg felszolgálni?

– Majd asszonyokat fogadunk, mint lakodalomkor.

Azon is meglepődtem, hogy most sem került szóba a pénz, pedig az elmúlt években ez volt a legelkoptatottabb szó házunkban, s ha valami miatt szóváltásra került sor apámék között, akkor az biztosan a pénz volt.

A névnap bejelentésre anyámnak csak kétségbeesést olvastam le az arcáról, s azt, mintha a munkából volna elege, mert dolgozni az utóbbi időben rengeteget dolgozott. Most is fáradtnak látszott, arca mintha

egyszerre szedte volna magára a ráncokat, s nemcsak úgy fokozatosan, szinte észrevétlenül, mint a negyvenen felüli asszonyok. Az elmúlt hónapok tették így tönkre, állapítottam meg. S ahogy jobban megfigyeltem, láttam, szeme kidülledt, mint az ékszerészeké, akiknek a nagyító-lencse, mint valami mágnes, húzza ki szemgolyójukat. Anyám szeme duzzadt volt, akár az érett meggy, s féltem, gyulladásba jön. Akkor viszont hogyan tud majd dolgozni a sötétkamrában? Merthogy az utóbbi időben szinte ott töltötte az egész napját, s csak akkor jött ki, ha már megtelt a váróterem s az udvarunk emberekkel.

A műterem, amelyet apám készített elő, mindig készen állt: az állványon a gép, a világos függöny előtt pedig ott a forgószerk, a lámpateknőben jobbról és balról is meggyújtva a három-három százas égő. Azután már a perc töredékének a műve volt, hogy a magnéziumlámpából kiröppenjen az a fénycsóva is, amely annyi világosságot adott, hogy a legegyszerűbb fénykép elkészítéséhez elegendő legyen.

– Siessen, siessen! – mondta anyám, ha valaki még fészkelődni szeretett volna a tükör előtt, vagy leolajozni a haját, hogy minden szál szépen álljon, mint ez illeti is a fényképezkedés előtt. Erre most nem volt idő, már csak a sürgető rendelet miatt sem, amely úgy hangzott: május elsejéig minden felnőtt személynek új igazolványt kell készíttetnie, hogy egységesen, s immár a mindenütt megváltoztatott helység- és utcanevekkel kerüljenek be a személyi adatok az új személyazonossági igazolványba.

– Mi csak a h előtti c-ét veszítjük el nevünkől, de képzeld, mi marad majd Gschwengekből, a Schmidtekből, meg hogy megkurtul Schuch Ervin vezetékneve – mondta apám a lelke mélyéből jövő felháborodással Sztankovics doktornak, miután egy szombati hetipiacon ezúttal szigorúan négy nyelven kidobolták a rendeletet.

– Ez valóban elemi jogaink megsértése lesz – válaszolta az orvos, amin én meglepődtem, mert apámtól tudtam, hogy őt nem is a mi vallásunkra keresztelték. – Látod, mondtam én, hiába ülnek majd ott a parlamentben a kisebbségi képviselőink.

– Az az érzésem, hogy ők ott semmi mást nem tesznek, csak irritálják a többséget, s bármit javasolnak, csak azért is leszavazzák őket. Most is mennyire mondogatták, hogy legalább a latin betűs írásmódot megtartják.

– Nem jók a politikusaink, az biztos – tette hozzá a doktor –, s most már oda jutottunk, hogy kaszinónk nyilvántartási könyvét is kizárólag cirill betűvel kell vezetnünk. Csodálkozunk azon, hogy mind több név mellé került oda, hogy „istupio”?

– Pedig milyen hangosak voltak pártunk létrehozásakor, hogy megmaradnak iskoláink, újságaink, nem hagyják a névtáblákat, s nézzük meg, mit tettek. A németeknek még úgy-ahogy megvan amijük volt. De a magyaroknak? Semmi remény, hogy a Haladás is újból megjelenjen. De azt is meg lehetne nézni, kik tanítanak most a német gimnáziumunkban. A fiaink is mindössze néhány régi jó tanára maradt meg, az újak pedig még a Hochdeutschot sem tudják, csak svábul beszélnek.

Mivel Ú.-ban anyámon kívül más fényképész nem volt, mindenkinek hozánk kellett jönni fényképezkedni. Előbb csak kettesével-hármasával jöttek, aztán az idő sürgető hatására mind tömegesebben. Ahogy közeledett az új igazolványok kiadásának kezdete, úgy szaporodtak a fényképezkedni kényszerültek. Kényszeredettek voltak, az arcukról lehegett leolvasni, hogy most bizony nem szívesen jönnek. Apám meg nem győzte hordani haza az állomásról a ládákat. Vastag, 9 X 12 centiméteres üveglemezek voltak bennük, brómezüsttel bekenve, százas csomagolásban. Előbb biciklije csomagtartóján szállította a Szabadkáról érkező dobozokat, aztán beleunva a karikázásba, Weis igazgató rendelkezésére bocsátotta nagy Fordját és a sofőrjét is.

Anyám dolga annyi volt, hogy ezeket az üveglapokat belecsúsztassa a fényképezőgép harmonika mögötti nagy tokjába, és elkattintsa a gépet, gondoltam én naivan, mert eleinte magam sem tudtam, mennyi munka van még ezekkel a lemezekkel a sötétkamrában. De mivelhogy a sok munka miatt a fényképezés titkaiba engem is beavattak, így megismertem anyám szakmáját is. Látnom kellett, hogy az egyenetlen áramerősség miatt ezeken az üveglapokon a megvilágítás szinte sehol sem volt tökéletes. Ezért minden lemezt napfény segítségével kellett kiegyenlíteni. Aztán meg a retusálás vett rengeteg időt igénybe. Az előhívásra meg a fixálásra betonvályukat használtunk, amihez a nátrium-tioszulfát húszszázalékos oldatát nekem kellett elkészítenem. Utáltam a kristályok oldását, mert a savanyú kén rettenetesen marta a szemem és az orrom nyálkahártyáját. Alig vártam, hogy a szabad levegőre érjek. Csoda hát, hogy anyám szeme is teljesen tönkrement?

Ezért volt számomra ellenszenves apám bejelentése, hogy névnapi mulatságot kíván rendezni, a hordók kénezése pedig egyenesen a fixír elkészítésének módját juttatta eszembe.

Nemrégiben, amikor ezekkel az oldandó kristályokkal bíbelődtem, a sötétkamra félhomályában láttam, amint apám egy kisszékét húz maga alá, és a kopírráma fölött az üveglemezekkel bíbelődik. Nem tudtam pontosan kivenni, mit csinál. Előbb valami sercegő hangot hallottam, majd egy tompa puffanást, amely halkabb volt, mint mikor kattant a gép

zárja. Vajon mit csinálhat? Oda-odalestem. Vonalzót helyezett az üveglapra, aztán vastag ácsceruzát húzott rajta végig. Nem bírtam ki szó nélkül.

– Hát te mit csinálsz, apa?

– Pénzt – válaszolta kurtán, és tovább sercegettette az üveglapot.

Az a ceruza üvegvágó volt, gyémántfejjel, ezzel vágta ketté a bróm-ezüstös lemezt. Aha, villant át az agyamon, tehát kettőt csinál egyből, de a következő pillanatban már azt vettem észre, hogy még azt a kettévágottat is megfelezi. Tehát ezért piszogott tegnap egész este a fényképezőgéppel! Elválasztólemezt helyezett bele, csak akkora nyílást hagyva, hogy oda egy mindössze 6 x 4,5 centiméteres kis üveglemez férjen be. Érdekes módon a fénykép ára továbbra is öt dinár maradt.

Szombatonként, merthogy ezen a napon adtuk ki a kész fényképeket, csak úgy dőlt a pénz, este alig győztük megszámlálni a sok bankót. De én ennek nem tudtam örülni. Megfigyeltem ugyanis, hogy az emberek, akik úgy várahoztak házunk előtt, mint a péknél reggelenként, bánatosak és szótlanok voltak. Csak motyogtak egymásnak, mintha valamit titkolnának egymás elől. Hogy érzelmeiket rejtették el, erre csak később jöttem rá. Az üzlet viszont jól jövedelmezett, olyannyira, hogy apámat, akinek különben nem sok érzéke volt a pénzhez, hatalmába kerítette e pénzszerzési szenvedély. Hetek óta már kezébe se vette az ecsetet.

– Őszre a szabadkai gimnáziumba íratlak, mert itt még a nyelvet sem tanulod meg becsületesen – mondta egy ilyen inkasszállási nap után, miután a bezárt ajtók mögött simítgatta a többnyire gyűrött bankókat, amelyek az asztalon tornyosulva a pisai ferde toronyra hasonlítottak.

– Már hogyné tanulna meg – méltatlankodott anyám.

– Ha egyszer kijut Németországba, úgy mulatnak rajta, mint mi az ö-ző bánátiakon.

– Te már megint eltúlzod, apa – szóltam én is közbe, mire ő legyintett, és már mondta is tovább a magáét:

– Az itteni németek minden b helyett p-t ejtenek, a g helyett meg h-t. Nem is beszélve arról, hogy minden második szavukat vagy megmagyárosítják vagy megszerbesítik. Hát Bácsvárára nem azt mondják hogy „Pats Vaar”, meg a bitangra azt hogy „pitang” és a geisig helyett „keizik”-et. A die Burg főnevet nem is ismerik, minthogy azt sem tudják, hogy a bitangot mindenütt, ahol a németet beszélnek, vagy Herrenlosnak vagy pedig Schurkischnak nevezik. Német parasztjaink itt „opank”-ban járnak, a bocskoros mindenüket – tette még hozzá –, a góré meg nekik „sarad”, a pálinka meg „raki”. Ilyen parasztot neveljenek a fiamból?

Apám maró gúnyolódása megzavart, mert, mi tagadás, így beszélünk

mi még az iskolában is, kivéve Sauer tanár úr óráit, aki megkövetelte a Hochdeutschot, de számomra ez valami olyan finomkodásnak tűnt, mint mikor affekta asszonyságok jöttek fényképezkedni hozzánk. Akkor aztán anyám egy órán át illesztgette szoknyájuk ráncait, kalapjukon a virágot, könyékig érő kesztyűiken a gyűrődéseket. Én meg tologattam a díszes támlájú karosszéket hol jobbra, hol balra, merthogy sehogy sem tudták eldönteni, melyik beállítás lesz előnyösebb számukra. S megfigyeltem, hogy ezek az asszonyságok mindig állva fényképezkedtek, s kizárólag hosszú szoknyában, nyilván, hogy elrejtsek feneküket, mely némelyiknél akkora volt, hogy perselynek is beillett volna, s nem fért volna a karcsú székbe.

Apám szavai kóvályogtak a fejemben, s mivel most is meggyőző volt, nekem Hötzel tanár úr, Klára apja jutott az eszembe, aki annak idején mintha írt volna a Haladásban ezekről a nyelvi jelenségekről. Zárkózott ember lévén nem tartozott családunk baráti köréhez, de igen becsülték, hiszen a polgáriban ő tanította a német nyelvet. A fordulat után, mert nem volt hajlandó nyelvvizsgát tenni, egyszerűen kilépett az iskolából, s a szüleitől örökölt földön gazdálkodott, piacozott, ebből taníttatta mind a négy gyermekét, három fiát és Klára lányát. Igen, Klárát, akire ha csak rá gondoltam, valami bizsergető érzés fogott el. Nem hiába, ő volt a legszebb lány az osztályunkban. Micsoda szerencse hogy nem voltunk annyian, hogy külön fiú- és lányosztályt lehetett volna nyitni, mint sok más nagyobb városban.

Ez a bitang-pítang úgy nem hagyott nyugodni, és elhatároztam, megkeresem Hötzel tanár úr cikkét, elolvasom, mit írt ő erről annak idején. A gondosan begyűjtött és spárgával összekötött újsághalomban végül is nem azt találtam, amit kerestem, de mivel elhatároztam, hogy ha az ő fényképük elkészül, már csak Klára miatt is, személyesen viszem el hozzájuk, így hát beleolvastam egy keretes írásába, amelynek címében ez állt: Népetimológia. „A szavak elhomályosulásának, érthetlenné válásának igyekszik gátat vetni az ún. népetimológia. Az ezen jelenségtől érintett szó, vagy esetleg annak csak egy része, valamelyik rokon hangzású életképesebb szó alakjához közeledik, hasonul. A két szónak jelentése is lehet ugyan bizonyos tekintetben rokon, de ez nem okvetlenül szükséges. A hangalakban megváltozott, friss erőt nyert szó – mint hogy az új hangokhoz tapadó új fogalmi jegyek a tudat háttérében maradnak – továbbra is a régi fogalmat jelöli, csupán más árnyalattal, új színezettel. Tehát nem a szó jelentése, hanem csak annak értelmezése változik meg. A népetimológia leginkább az idegen szóknál fordul elő. Ú. környékén, azáltal, hogy az idegen szó egy német szó hangalakjához

közeledik, egyúttal meg is honosodik a nyelvben (Eindeutschung). Példák: altemarš m. < magyar: áldomás, vö. alt és marš = Marsch. A német azt mondja a maródi, erőtlén emberre, hogy »na, tu pišt kants malak«, az irodalmi alak helyett: na, du bist ganz matt. Hasonló nyelvi jelenség tapasztalható a: Mohai-mohar-muhar szónál is. A mi nyelvjárásunkban »morits lerne«-et mondunk, azaz így mondjuk, mikor valakit móresre azaz »Mores lehrnen«-re tanítanak.” Összecsaptam az újságot. Ennyi nyelvészkedés mára nekem elég volt, hiszen szó ami szó, nem sokat értettem mindebből, de éreztem, mintha megint csak apám szavai nyertek volna bizonyítékot. Ezen a napon viszont az én bizalmam a tanulásban, a gimnáziumban is olyannyira megingott, hogy végül feltettem magamnak a kérdést: lehetséges hogy a festészet terén is ilyen tévúton járok? Egy világ omlott össze bennem, napokig kedvetlen voltam, s ha nincs az a mindenek fölött álló, erős mágnes, ami Klára felé vonz, talán soha el nem megyek a fényképekkel a Víz utcába, amit azóta Kanalskára kereszteltek. De Klaráéknál történt látogatásom már egy külön mese.

Hogy miért maradt el nálunk a nagy névnap ünnepség, annak pedig rendkívül egyszerű magyarázata volt. Miután mindenkit lefényképeztünk, és a pénzt beinkasszáltuk, a község akkora adót vetett ki ránk, hogy még a bort is szét kellett mérni a hordókból. Mielőtt erre sor került volna, apám három képet is felajánlott a községnek, nagy vásznakat városunk főutcájáról, amelyek odaillettek volna a hatalmas polgármesteri iroda csupasz fehér falaira. De nem kellett nekik. Nem mintha Vasiljević polgármesternek nem tetszettek volna a képek, sőt, eleinte hajlott is rá, hogy az adó fejében képpel törlesszünk, de csak egy kikötéssel: hogy apám úgy írja oda a nevét, ahogyan immár az új igazolványban is szerepelt.

– Azt már nem! – kiáltozta apám odabent. – Nem, ha a gatyámat kell odaadnom, akkor sem.

Egy másik alkut is felkínáltak: adja át az előhívott brómezüstös üveglapokat a községnek, azzal törleszthet valamennyit. Még aznap darabokra zúzta a kisezer üveglapot, aztán a ládákat kitette a fáskamra elé. Ahogy a kora tavaszi nap rásütött, úgy csillogtak ezek a ládák, mintha ékszerekkel lettek volna telerakva. És végül úgy könyveltük el az egészet: talán pontosan ennyivel lettünk gazdagabbak.

(Folytatjuk)